

FÖGLEIN GIZELLA

Az államfő „intézménye” 1944 és 1949 között

Ideiglenes államfői intézmények

1944. december 21–22-én Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés (INGY), és létrejött az Ideiglenes Nemzeti Kormány (INK). Az új államhatalom ekkor – és a későbbiekben is – több, határozott lépést tett a régi államformával, a „király nélküli”, sőt „kormányzó nélküli” királysággal való szakításra, és megkísérelte kodifikálni az államfői jogkört is.

A „csonka” Ideiglenes Nemzetgyűlés december 21-én képviselőinek soraiból megválasztotta háromtagú Elnökségét.¹ Elnöke Zsedényi Béla párton kívüli ügyvéd, miskolci jogakadémiai tanár, alelnökei pedig Juhász Nagy Sándor párton kívüli debreceni tanár és Sántha Kálmán párton kívüli debreceni ideg orvos tanár volt.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés december 22-én határozatot hozott az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról.² Ezzel a határozattal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége, a kormány és a miniszterelnök törvényesen is államfői jogokat kapott. Az Elnökség hatáskörébe tartozott, hogy minisztertanácsi előterjesztésre kinevezze a politikai államtitkárokat, valamint a magyar Királyi Kúria, a Közigazgatási Bíróság és a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökeit, továbbá hogy az INGY Politikai Bizottságának (PB) egyhangú előterjesztése esetén egy esetleges új miniszterelnököt is megbízzon. Szintén az Elnökség nevezhette ki a honvédség tábornokait a miniszterelnök, a honvéd vezérkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára

¹ *Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója*. Hiteles kiadás. Budapest, 1946. 8.

² Kovács Kálmán: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásának történelmi jelentősége. In: *A magyar állam és jog fejlődése. Válogatott tanulmányok*. ELTE, Budapest, 1981. 120.

együttes előterjesztésére. Bizonyos alsóbb szintű kinevezési jogokból a kormány, illetve a miniszterelnök is részesült.

Az újabb, ideiglenes államfői testület, az ugyancsak háromtagú Nemzeti Főtanács – hosszas előkészítés és viták után – Debrecenben, az INGY Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésén született meg.³ A Nemzeti Főtanács tagja lett az INGY elnöke (Zsedényi Béla), az INK elnöke (Miklós Béla), valamint az INGY Politikai Bizottsága által választott olyan tag, aki a kormányban nem viselt tisztséget (ekkor Gerő Ernő, a Magyar Kommunista Párt tagja).

A Nemzeti Főtanács jogkörébe tartoztak a közhivatali és más tisztségek-re vonatkozó azon kinevezések, amelyek „a kormány, vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek”.⁴ Ezenkívül a főtanács joga volt még a miniszterek kinevezése és a kormány felmentése, a honvédség állományába tartozóknak az állampolgársági kötelékből való elbocsátása, a felmentés megadása házassági akadályok alól. Különbféle kegyelmi ügyek szintén a Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoztak, kivéve az amnesztiát, amelyet csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhatott. Az INGY 1945. szeptember 6-i, budapesti, immár „teljes” ülése törvényt alkotott a Nemzeti Főtanácsról.⁵

Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után az „egyik” megosztott jogkörű ideiglenes államfői testület, az INGY Elnöksége – Tildy Zoltán miniszterelnöki megbízásával – november 15-én befejezte működését. A „másik” államfői testület, a Nemzeti Főtanács azonban tovább funkcionált.

A legsürgősebb alkotmányjogi kérdéseket rendező törvényjavaslat a nemzetgyűlés első ülésére, november 29-ére megszületett, ám csak december 16-án került nyilvánosságra mint az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945: XI. törvénycikk.⁶ Eszerint a Nemzeti Főtanács jogköre a korábbiakkal összevetve úgy módosult, hogy egyidejűleg bővült és szűkült. Hozzá kerültek ugyanis az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét addig megillető kinevezési jogok. Azok tényleges érvényre juttatását, gyakorlati hatékonyságát azonban a miniszterelnöki ellenjegyzés szükségessége nagymértékben csökkentette.

³ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) XVIII-5. 1. doboz.

⁴ 59/1945. Eln. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. február 10.

⁵ 1945: III. törvénycikk a Nemzeti Főtanácsról. *Magyar Törvénytar. 1943–1945. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 72.

⁶ 1945: XI. törvénycikk az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. Uo. 134–136.

Az a tény, hogy az államhatalom „ideiglenes” gyakorlásának törvényi szabályozása ekkor létrejött, legalábbis arra utalt, hogy a kormány az államforma és az államfői jogok tekintetében nem szánta el magát a „végleges” lépésre.⁷ E kérdés rendezésében a döntő lökést kül- és belpolitikai tényezők együttesen adták 1945 végén–1946 elején.

Köztársasági koncepciók

A Külügyminiszterek Tanácsának 1945. decemberi, moszkvai értekezlete a magyar kormány és a pártok vezetői számára is nyilvánvalóvá tette, hogy még a békekonferencia előtt erélyes kézzel hozzá kell látni a régi államforma felszámolásához, illetve meg kell szüntetni az államszervezetben még meglévő ideiglenességet, valamint az államfői jogok gyakorlása körüli tisztázatlanságot és rendezetlenséget.⁸ Ez a külpolitikai készítés találkozott az egyes pártok ilyen irányú kezdeményezéseivel, valamint a már korábban meglévő alkotmányjogi elképzelésekkel és szándékokkal.

1946 elején a Magyar Kommunista Párt (MKP), a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKGP), valamint a Szociáldemokrata Párt (SZDP) jogi szakértői – a pártvezetők megbízására – törvénytervezetet dolgoztak ki az államforma és az államfői jogok szabályozásáról.⁹

Az elsőként elkészült kommunista párti tervezet¹⁰ a sietség nyomait viselte magán. Valamennyi javaslat közül a legkidolgozatlanabb volt, inkább csak néhány alapelv leszögezésére és az államfői jogkör nem túlságosan precíz körülírására szorítkozott. A tervezet az államfői jogokat jelentősen korlátozta minden szempontból, így a kormány és a nemzetgyűlés vonatkozásában is. Miután ugyanis az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy csak a legerősebb parlamenti párt, a Kisgazdapárt soraiból választható államfő, a kezdetektől nagy hatalommal rendelkező Magyar Kommunista Párt kifejezetten szűk jogokkal bíró elnököt akart, és mindent megtett – jórészt sikerrel – az elnöki jogkör szűkítéséért, azért, hogy az államfő csupán reprezentáljon, de tényleges politikai hatalmat ne gyakorolhasson.

⁷ Az ideiglenes államfői intézményekről lásd FÖGLEIN Gizella: Az államfői jogkör ideiglenes szabályozása és gyakorlása Magyarországon (1944–1946). *Jogtörténeti Szemle*, 1992/2. 3–15.

⁸ BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 132.

⁹ A Nemzeti Parasztpárt és a kisebb pártok nem készítettek önálló törvénytervezetet az államforma rendezésére.

¹⁰ Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának végleges rendezéséről. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban PIL) 283. f. 10. cs. 241. ó. e.

A Független Kisgazdapárt tervezete¹¹ – szemben az MKP-éval – teljes jogkörű államfőt kívánt, olyat, aki a végrehajtó hatalmat az általa ki-nevezett kormány útján gyakorolja, emellett számos más, képviseleti és főfelügyeleti jogot is megkap. Az FKGP a köztársasági elnöknek a nemzetgyűléssel való kapcsolatát jóval tágabb körben szabályozta, mint az MKP. A Kisgazdapárt tervezete kimunkáltabb, szakszerűbb volt, és a hatalom megosztásának „klasszikus”, alapvetően polgári követelményeit fogalmazta meg. Sőt, a törvénytervezet valójában kisebbfajta alkotmánytervezet volt, amely a hatalmi egyensúly biztosításán túl az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen” emberi és polgári jogait tartalmazta. Kimondva egyidejűleg azt is, hogy a megnevezett jogok „csak a törvényes keretek között és csak abban az esetben gyakorolhatók, ameddig mások hasonló jogait nem sértik”.

A tervezetek sorában mintegy „közbülső” helyet foglalt el a Szociáldemokrata Párté.¹² Ez a tervezet – csakúgy, mint a másik kettő – fenntartotta a miniszterelnöki ellenjegyzés szükségességét. Az államfő jogállását tekintve az SZDP tervezete az MKP és az FKGP álláspontja között helyezkedett el, illetve egyfajta kettősség jellemezte. Noha a tervezet a Kisgazdapárténál jóval szűkebb jogkört kívánt adni a köztársasági elnöknek, a hatalommegosztás polgári elvének fenntartásában azzal lényegében mégis közös nevezőn volt. A jogkör szűkítésével viszont az államfői hatalom túlsúlyának kialakulását kívánta megakadályozni, közvetlen politikai célként pedig a Kisgazdapárt soraiból kikerülő elnök hatalmi súlyának növekedését megghiúsítani. Ebben a vonatkozásban tehát az MKP-val vallott közös nézeteket az SZDP. A Szociáldemokrata Párt tervezete volt egyébként az egyetlen, amely szigorúan előírta, hogy az államfő, elnöksége idején más hivatalt nem viselhet, és nem lehet tagja sem a nemzetgyűlésnek, sem pedig politikai pártnak!

A három párt tervezetében koncepcionális különbségek és bizonyos hasonlóságok egyaránt találhatóak. Mindhárom törvénytervezet abból indult ki, hogy Magyarország államformája köztársaság, de mindegyik másként értelmezte azt, akár a jogforrást, akár például a hatalommegosztást tekintjük. A Kisgazdapárt a leendő köztársaságot az 1848–1849. évi hagyományokból eredeztette, a Magyar Kommunista Párt 1919-et vallotta magáénak, a Szociáldemokrata Párt pedig 1918 örökösének tekintette magát. Az államfő jogállását illetően mindhárom tervezet a parlamentáris kormányzati formán belüli elnöki tisztség létrehozását szor-

¹¹ Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról. Uo.

¹² Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról. Uo.

galmazta, ezen belül viszont igen széles skálán mozogtak: a radikálisan szűkített elnöki tisztségtől a teljes jogkörű tisztségig. Mindegyik tervezet előírta a miniszterelnöki, illetve miniszteri ellenjegyzés szükségességét. Valamennyi párt négy évben szabta meg az államfő hivatali idejét, ám a megválasztást, vagy az újraválasztást illetően lényegesen eltérő volt a véleményük. Az MKP például nem tette lehetővé az újraválasztást, a Kiszgazdaké az egyszeri újraválasztást engedélyezte, a Szociáldemokrata Párt nem zárta ki az újraválasztás lehetőségét, de az egymás utáni újraválasztást megtiltotta.

A három tervezetnek egységes törvényjavaslattá formálásával, majd a törvényjavaslatnak a közjogi és alkotmányjogi bizottsági,¹³ valamint parlamenti vitájával¹⁴ – 1946. január 31-én – kompromisszumos módon megszületett a köztársasági törvény, az 1946: I. törvénycikk Magyarország államformájáról.¹⁵

Az államfő személye

Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások eredményei nyilvánvalóvá tették, hogy az államfő a Kiszgazdapárt soraiból fog kikerülni. A Magyar Radikális Párt, a Polgári Demokrata Párt és több szociáldemokrata párti képviselő azonban Károlyi Mihály köztársasági elnökségét szorgalmazta. Ez azonban inkább csak elvi tiszteletadás lehetett 1918 öröksége előtt, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a szigorú jogi szempontokon túl az MKP és az FKGP ellenállása, pontosabban átmeneti érdekazonossága következtében nem volt esély a Londonban élő politikus újraválasztására. A Magyar Kommunista Párt „október” (1918) időszakának hangoztatásában mindenekelőtt „március” (1919) tagadását látta: azaz a háború után megindult politikai folyamatok „megállítását”, mielőtt azok még újabb „márciusba” torkollhattak volna. Ez viszont az MKP hosszabb távú politikai terveibe semmiképp sem illett bele.¹⁶ Károlyi

¹³ A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XVIII-1. 10. doboz.

¹⁴ *Az 1945. november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Naplója*. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1946. I. k. 250–311.

¹⁵ 1946: I. törvénycikk Magyarország államformájáról. *Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat kiadása, Budapest, é. n. 3–12.

¹⁶ Az MKP képviselőcsoportjában, 1946. január 23-án, Révai József az államfő személyéről többek között a következőket mondta: „Valószínűleg Tildy mellett foglalunk állást. [...] Célserűség szempontjából jobb volna, ha Tildy miniszterelnök maradna, mert vele lehet dolgozni, a legértelmesebb kiszgazda, és tényleg

Mihály jelölésének azért sem volt realitása, mert a többségi Kiszgazdapárt mindenképpen saját jelöltjét kívánta köztársasági elnöknek.

Az FKGP-n belül viszonylag hosszú időn keresztül kérdéses volt az államfő személye: Nagy Ferenc és Tildy Zoltán neve egyaránt felmerült ugyanis. A párton belül Nagy Ferenc élvezett nagyobb bizalmat és népszerűséget, ám a kérdést végül a párton kívüli erőviszonyok döntötték el.¹⁷ Az elhúzódozó pártközi tárgyalások idején a szovjet kormány Tildy Zoltánt látta volna szívesebben a köztársasági elnöki székben, és a kiútkeresés ebbe az irányba fordult. A koalíciós partnerek is megfelelőbbnek tartották őt: Tildy Zoltán a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt közös elnökjelöltje volt. Hosszas viták után a Kiszgazdapárt Politikai Bizottsága (január 25-én),¹⁸ majd képviselőcsoportja szintén (január 29-én)¹⁹ Tildy Zoltán mellett foglalt állást.

Így az államfői tisztség egyedüli várományosa Tildy Zoltán, egykori református lelkész, a Kiszgazdapárt 56 esztendőös országos pártvezetője lett,

---

baloldali demokrata. Nagy Ferenc nem olyan értelmes, sokkal jobban alá van vetve a reakció befolyásának. Ő jobban megfelelne tehát elnöknek, mint miniszterelnöknek. A baj csak az, hogy a Kiszgazdapárton belül a helyzet úgy alakult, hogy ha nem Tildy lesz az elnök, akkor ez kifelé a balszárny vereségét jelentené." (A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a.)

¹⁷ A Szociáldemokrata Párt képviselőcsoportjának 1946. január 23-i ülésén Szakasits Árpád főtítkárt utalt a párton belüli harcokra, közelebbről a Nagy Ferenc és Tildy Zoltán személye körüli vitákra, továbbá arra, hogy Mindszenty József hercegeprímás is beleszólt az államfői kérdésbe, és „Tildy ellen foglalt állást”. A frakció tagjainak közbeszólására, hogy tudniillik Károlyi Mihály legyen az elnök, Szakasits Árpád sajátos módon már inkább koalíciós szellemben, a kompromisszumkeresés jegyében fejtette ki álláspontját: „Ez lehetetlen, mert Károlyi nem jött haza, az itthoni viszonyokról tájékozatlan, és ezért a KP sem helyesli jelölését. Előfordulhatna az az eset, hogy ha jelölik, elenyésző kisebbséget kapna a szavazatoknál, ami semmiképpen sem kívánatos, és az államfő megválasztásánál ezzel Mindszenty jelöltje kerülne többségbe Tildyvel szemben. Egyébként az államfő személyére még pártközi megállapodás nincs. [...] Tildy bírja a szövetségesek bizalmát is, szemben Nagy Ferencel.” (A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. PII. 283. f. 8. cs. 1. ő. e.)

¹⁸ *Magyar Nemzet*, 1946. január 27.

¹⁹ Nagy Ferenc vállalta, hogy a Kiszgazdapárt képviselőcsoportjának 1946. január 29-i ülésén ő jelenti be a párt Politikai Bizottságának határozatát, és egyúttal ő maga javasolta Tildy Zoltánt a párt elnökjelöltjének. (Z. NAGY Ferenc: *Ahogy én láttam...* Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1965. 216.) Nagy Ferenc erre így emlékezett vissza: „Beszédem alatt a megdöbbenés és meghatottság érzései váltakoztak a képviselőknél, s mikor azt mondtam, hogy a magyar köztársaság fejlődése nem kezdődhet azzal, hogy a lerongyolódott és szenvedő nép feje fölött a vezetők viaskodjanak, mint sokszor történelmünk során, hanem szeretnék példát mutatni a demokrácia egész jövődjére a tekintetben, hogyan kell tudni gyakorolni a lemondást, amikor a nemzet érkekei ezt megkívánják – képviselőtársaim percek tombolva ünnepeltek. Beszédem befejezése után a képviselői értekezlet sok tagja sírt, és egyhangúlag kimondták, hogy Tildy Zoltánt jelölik köztársasági elnöknek.” (NAGY Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. Európa–História, Budapest, 1990. I. k. 233.)

akit – miután a pártok megegyeztek ebben – közfelkiáltással (nem pedig titkos szavazással) választottak meg 1946. február 1-jén.²⁰ Azt, hogy 1946. február 1-jén bevezették a köztársasági államformát, Nagy Ferenc házelnök hirdette ki a Parlament előtti téren, sokezres népgyűlésen. Egyben bejelentette azt is, hogy Tildy Zoltán lesz a köztársasági elnök.²¹

„A magyar nemzet történetének egyik legnagyobb cselekedetét viszi véghez, új alkotmányának alapjait teszi le, és szabadon dönt az államforma kérdésében – méltatta a *Magyar Nemzet*.²² – [...] Nemzetgyűlésünk a nép akaratának megfelelően kimondja, hogy Magyarország köztársaság. A magyar köztársaság törvénybe iktatása az évszázadok óta folytatott szabadságharcoknak nagy győzelmi ténye.”

A köztársasági elnöki intézmény „de jure” és „de facto”

Az 1946: I. törvénycikk életbelépésével államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változások történtek Magyarországon. Az államforma megszűnt királyság lenni, ugyanakkor megszűnt az államfői jogok gyakorlására ideiglenesen életre hívott testület, a Nemzeti Főtanács. Az államforma köztársaság lett, és létrejött a köztársasági elnöki intézmény. A köztársaság megteremtése azonban nemcsak közjogi, hanem politikai kérdés is volt.

Kül- és belpolitikai tekintetben ezzel egyaránt demonstrálták, hogy Magyarország mindenféle jogfolytonosságot megszakított a két világháború közötti rendszerrel. Belpolitikai téren a köztársaság bevezetése több dolgot is nyilvánvalóvá tett. Egyrészt a legitimizmus képviselői súlyos politikai vereséget szenvedtek, másrészt a köztársasági államformát leghatározottabban követelő MKP politikailag egyértelműen nyert. A Kisgazdapárt esetében korántsem volt ilyen tiszta a képlet. Jóllehet a párt a múlttal való végleges szakítást szükségesnek tartotta, támogatta a köztársaság bevezetését, sőt, a köztársasági elnököt is ő adta. Ebben a kérdésben a „vívóasztal” nem annyira az állam „formájának” az ügye, hanem – annak valódi tartalmaként – az államfői jogkör szabályozása és annak tényleges gyakorlása, illetve a hatalom megosztásának a kérdése volt.

A törvény értelmében a köztársasági elnök képviselte a magyar államot. Ő gyakorolta – igen erős megkötöttségekkel – a végrehajtó hatalmat a

²⁰ Az 1945. november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Naplója. I. m. 350.

²¹ *Magyar Nemzet*, 1946. február 2.

²² Uo. 1946. január 29.

nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján. A kormányzásban közvetlenül nem vehetett részt, a kormány elnökét csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a „meghallgatása” után, a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával nevezhette ki és menthette fel, a kormány tagjait pedig csak a miniszterelnök előterjesztése alapján.

A köztársasági elnök képviselte Magyarországot nemzetközi téren, a minisztérium útján a külhatalmakkal szerződéseket köthetett, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozott, akkor annak megkötéséhez a nemzetgyűlés hozzájárulására volt szükség (például hadüzenet, békekötés). Megillette a kegyelmezés joga, valamint háború vagy mozgósítás esetén a honpolgári kötelékből való elbocsátás joga. Ezen kívül adományozhatta a nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket, valamint a hivatali állások címeit. Ezek a jogok azonban hatalmi-politikai szempontból kevésbé jöhettek számításba.

A köztársasági elnök nem lett a nemzetgyűléssel egyenlő jogú és rangú államhatalmi tényező, mert viszonyukat tekintve csupán a csekélyebb jelentőségű jogok illették meg. Nem élhetett sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétó jogával, és a kihirdetés előtt csak egy ízben küldhetett vissza törvényjavaslatot a nemzetgyűléshez újabb megfontolás végett. A nemzetgyűlés felosztatására a kormány előterjesztése vagy a képviselők 40%-ának a felterjesztése alapján volt joga. A köztársasági elnök a nemzetgyűlést egy ülészakban egyszer elnapolhatta, 30 napnál nem hosszabb időre. Az elnapolás utáni összehívás joga azonban már nem a köztársaság, hanem a nemzetgyűlés elnökét illette meg. A felosztatás utáni összehívás joga sem illette meg a köztársasági elnököt, sőt e jog teljességgel hiányzott a törvényből, és még csak utalás sem volt rá, hogy mely államhatalmi tényező lenne jogosult ezen intézkedés megtételére.²³

Az 1946: I. törvénycikk a köztársasági elnöki intézmény „klasszikus”, polgári jogfelfogás szerinti funkcióját – tudniillik azt, hogy a végrehajtó hatalmat a kormány útján gyakorolja, hogy a parlamenti egyensúlyt

²³ E „joghézagra” a Magyar Közigazgatási Bíróság kiscsapatáért elnöke 1946. február 27-én feliratban hívta fel a nemzetgyűlés figyelmét. Csorba János a tények szigorú számbavételével mutatott rá ennek lehetséges következményeire: „A törvénynek ez a hiányossága lehetővé tenné a parlament nélküli kormányzást. Elképzelhető ugyanis olyan eset, hogy a köztársaság elnöke már a megbízatásának első idejében él a nemzetgyűlés felosztatásának jogával, s miután a törvény sem a köztársasági elnöknek, sem a kormánynak nem teszi köteleességévé az új nemzetgyűlés összehívását, illetőleg a választások kiírását, a köztársasági elnöki szék megüresedésének esetét kivéve, a törvény szó szerinti értelmezése alapján évekig lehetne parlament nélkül kormányozni. Ez a hiányosság a burkolt diktatórikus kormányzásnak lehet a kiindulópontja.” (Magyar Közigazgatási Bíróság Alkotmányjogi Tanácsa. Csorba János 1946. február 27-i felirata a nemzetgyűléshez. PIL 283. f. 10. cs. 241. ő. e.)

megteremtse és a pártellenőrzést megvalósítsa – a körülményekből adódóan nem, vagy csak részben biztosította.²⁴

*

Az államfői tisztséget Tildy Zoltán 1946. február 1-jétől 1948. július 30-áig töltötte be – ekkor a veje ellen indított hűtlenségi per ürügyén „lemondatták”.²⁵ Utóda a köztársaság fennállásáig, 1949. augusztus 20-áig Szakasits Árpád, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) elnöke, az SZDP korábbi főtitkára lett.

A legmagasabb közjogi méltóság úgyszólván teljes ellehetetlenítésének szándékát igazolja, hogy Szakasits Árpád még annyi közéleti aktivitást sem fejtett ki, mint Tildy Zoltán.

A kormány kinevezése a gyakorlatban pártközi megállapodások, később az állampárt döntésének az eredménye volt. Ilyen módon nevezte ki Tildy Zoltán miniszterelnökké Nagy Ferencet, majd Dinnyés Lajost, utóbb Szakasits Árpád Dobi Istvánt. Külpolitikai téren Tildy Zoltán szinte teljesen passzív volt, olyan időben, amikor a második világháború lezárásaként a győztesek rendkívül súlyos békét készítettek Magyarországnak. A külföldi tárgyalások zöméből az elnök kimaradt, azokat a kormány intézte. Sőt, a kormány követeket is felmentett, illetve kinevezett az államfő „helyett”.

A köztársasági elnök azon jogával, hogy a törvényeket kihirdetésük előtt visszaküldheti a parlamenthez, csak Tildy Zoltán élt, ő is mindössze egyetlen alkalommal. Jelesül nem járult hozzá – a munkáspártok nyomására –, hogy a szövetségi törvényt változatlan formában kihirdessék.²⁶

A köztársasági elnök kegyelmezési jogát is korlátozta a miniszteri amnesztia és a közkegyelem. A korlátozott kegyelmi joggal élve Tildy Zoltán 1948. január 31-én – az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmából – közkegyelemről határozott.²⁷

²⁴ FÖGLEIN Gizella: *Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 131.

²⁵ Tildy Zoltán eltávolítását Rákosi Mátyás az MDP Központi Vezetőségének 1948. július 31-i ülésén így indokolta: „Tildyről nem lehet azt állítani, hogy valami következetesen demokrata lett volna. Mi, akik így a politika kellős közepén álltunk, sajnos mindig azt tapasztaltuk, hogy minden nehéz helyzetben ingadozott, és a kiindulási pontja sem volt valami szélső demokrata [...] július 29-én a Politikai Bizottság elhatározta, hogy Tildynek azonnal le kell mondania, mégpedig olyan szöveg szerint, amit mi állapítottunk meg.” (PIL 276. f. 53. cs. 4. ő. e. Közli Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956*. Pannónia Könyvek, Pécs, 1994. 149.)

²⁶ Az 1945. november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Naplója. IV. k. 434–435.

²⁷ A Magyar Köztársaság Elnökének 1948. évi január hó 31-én kelt elhatározása közkegyelem tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1.

A köztársasági elnök „igazi” joga, amelyben nem korlátozta sem a jogszabály, sem pedig a gyakorlat: az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó tisztviselők kinevezése volt. Ezenkívül az érdemrendek és a kitüntetések adományozása – a miniszterelnök előterjesztésére – szintén az elnök kizárólagos jogát jelentette.

Bár az 1946: I. törvénycikk az államfő mandátumát négy évben szabta meg, ezt a ciklust egyik elnök sem töltötte ki. Sőt, maga a köztársasági államforma sem élte, élhette meg a négy esztendő. Fennállása alatt a köztársasági törvény számos passzusa nem érvényesült maradéktalanul, sőt bizonyos esetekben sohasem realizálódott.²⁸

A politikai intézményrendszer átalakítása jegyében Magyarország megszünt köztársaság lenni. Az Elnöki Tanács, illetve az Elnöki Tanács Elnökségének a felállítására pedig felszámolta a köztársasági elnök intézményét.

²⁸ Egyik államfő megválasztása, illetve felmentése sem a törvény előírásai szerint ment végbe; a köztársasági elnök törvény szerinti büntetőjogi védelme csupán írott deklaráció maradt. A köztársasági elnök büntetőjogi védelmét az 1946: VII. törvénycikk tartalmazza. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. I. m. 24–25.*)